"Ασ/ο" 12/10/01

ΡΩΜΙΟΣ ΚΑΙ ΡΩΜΙΟΣΥΝΗ

— Γίνεσαι Τοῦρκος, βρὲ παπᾶ ; κι' ὅλα 'στά [συμπαθάω.
— Ρωμιὸς ἐγὼ γεννήθηκα, Ρωμιὸς [θὲ νὰ πεθάνω !

(Τὸ τραγοῦδι τοῦ Βλαχάβα)

Κρυμμένη 'στὴν πολύπαθη τὴ Ρωμιοσύνη
Σὰ νὰ ἐανοίγω τὴ βασίλισσα Ἑλλάδα...

(«Πατρίδες»)

Ὁ μέγας τεχνοκρίτης Ράσκιν κάπου συμβουλεύει τὸν καλλιτέχνη «νὰ τραβᾷ πρὸς τὰ φυσικὰ μὲ ὅλη τὴν ἁπλότητα τῆς καρδιᾶς, χωρὶς νὰ διώχνῃ τίποτε, χωρὶς τίποτε νὰ καταφρονῇ». Ὁ κ. Ψυχάρης, καὶ μαζὶ ὁ πιὸ ἀγνὸς του μαθητὴς ὁ ποιητὴς καὶ πεζογράφος Ἀργύρης Ἐφταλιώτης, ποῦ καινούριος μᾶς παρουσιάζεται σήμερα μὲ τὴν «Ἱστορία τῆς Ρωμιοσύνης» καὶ ὅλοι ὅσοι αἰσθάνονται καὶ ὅσοι νοοῦν ἀνάλογα μ' ἐκείνους, νομίζεις πῶς μεταχειρίζονται τὴ γλῶσσα, καθὼς παραγγέλλει ὁ Ράσκιν νὰ μεταχειρίζωνται τὴν τέχνη. Δὲν ἀπορεῖ κανεὶς πῶς ὁ Ἐφταλιώτης ἔγραψε Ρωμιὸς καὶ ὄχι «Ἕλληνας», ἔγραψε Ρωμιοσύνη καὶ ὄχι «Ἑλληνισμός». Ἀπορεῖ κανεὶς πῶς ὁ κ. Σωτηριάδης, μὲ ὅλα τὰ δῶρα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς εὐφυΐας ποῦ τὸν ξεχωρίζουν ἀνάμεσα σὲ πολλοὺς, ἔκρινεν ὅτι πρέπει νὰ κατακρίνῃ τὸ συγγραφέα γιὰ τὸ μεταχείρισμα τῶν σωστῶν καὶ τῶν καλόηχων καὶ τῶν ὡραίων ὅρων· νὰ τὸν καταδικάσῃ πικρότατα γι' αὐτὸ, καὶ νὰ τραβήξῃ πέρα ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς λογοτεχνικῆς κριτικῆς, καὶ νὰ τοῦ ἀρνηθῇ ἀκόμη καὶ κάτι τι ποῦ ὑπέρμετρα δείχνει καμμιὰ φορὰ ὁ λογογράφος τῶν «Φυλλάδων τοῦ Γεροδήμου» : τὴ φιλοπατρία. Ὁ κ. Σωτηριάδης (1) σὲ μιὰν ἀκατανόητα μονομερῆ ἑρμηνεία ζητεῖ νὰ δέσῃ ἄλυτα τὴ λέξη Ρωμιὸς μὲ τὴν καταφρονεμένη, καθὼς λέγει, σημασία «ἀνθρώπου εὐτελοῦς καὶ χυδαίου»· πάχα λησμόνησε πῶς εἶναι ὁ ἄξιος μεταφραστὴς τῆς «Ἱστορίας τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας» τοῦ Κρουμπάχερ, καὶ λησμόνησε πόσο καθαρὰ μᾶς ἐξηγεῖ ὁ σοφὸς ἱστορικὸς τὴ σημασία τοῦ κατηγορουμένου Ρωμιοῦ, σὲ λίγα λόγια οὐσιαστικὰ, ἀμέσως ἀπὸ τὰ πρῶτα φύλλα τοῦ ἔργου του: «Τὸ ὄνομα τοῦτο (τὸ ὄνομα Ρωμαῖος) διετηρήθη διὰ τῶν φρικτῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας μέχρι σήμερον ὡς ἡ πραγματικὴ καὶ μάλιστα διαδεδομένη ἐπίκλησις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀπέναντι τῆς ὁποίας ἡ μὲν σποραδικὴ ἀπαντῶσα Γραικοὶ μικρὰν ἱστορικὴν σημασίαν ἔχει, ἡ δὲ διὰ τῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ σχολείου τεχνικῶς εἰσαχθεῖσα Ἕλληνες, οὐδεμίαν. Ἀλλ' ἀκριβῶς τοῦτο, ὅτι καὶ οἱ νῦν Ἕλληνες Ρωμαίους ἑαυτοὺς καλοῦσιν, ὑποχρεώνει ἡμᾶς εἰς τὴν μετὰ προσοχῆς κρίσιν περὶ τῆς σημασίας τοῦ ὀνόματος τούτου κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα. Οὐδόλως εἶναι ἀμφίβολον ὅτι ἡ ἀρχικὴ αὐτοῦ ἔννοια ἐξηφανίσθη κατὰ μικρὸν ἀπὸ τῆς συνειδήσεως τοῦ λαοῦ μετὰ τὴν πλήρη ἐξελλήνισιν τοῦ ἀνατολικοῦ Κράτους, καὶ ὅτι μετὰ ταῦτα Ρωμαῖος ἐσήμαινε τὸν ἑλληνιστὶ λαλοῦντα πολίτην ρωμαϊκοῦ κράτους, ἐν τέλει δὲ τὸν Ἕλληνα καθόλου».

Ἐσήμαινε, κ' ἐξακολουθεῖ νὰ σημαίνῃ.

Ἀλλὰ συμβαίνει καὶ μὲ τὰ ὀνόματα, ὅ,τι συμβαίνει καὶ μὲ τὰ πρόσωπα. Ἔχεις τὴ φωτογραφία, ἔχεις καὶ τὴ γελοιογραφία τοῦ προσώπου κατὰ τὴν περίσταση, μᾶς γεννοῦν ἐντύπωσιν ἀνάλογη. Μόνον οἱ νεκροὶ δὲν πειράζονται· ἱεροὶ καὶ ἀπαραβίαστοι. Στὴ ζωὴ καὶ ἡ ἀπαλώτερη ὄψη δύσκολα νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὸ σκληρὸ μολύβι τοῦ γελοιογράφου. Τὸ δεῖνα πρόσωπο, μὲ τὸ δεῖνα τρόπο ἱστορισμένο, μᾶς δείχνεται ἀξιογέλαστο· δὲ θὰ εἴπῃ μὲ τοῦτο πῶς τὸ πρόσωπο ἐκεῖνο εἶναι τέτοιο καὶ πραγματικὰ, καὶ πῶς δὲ μπορεῖ κάποιος ἄλλος τεχνίτης νὰ μᾶς ξεσύρῃ τοῦ προσώπου ἐκείνου διαφορετικὲς γραμμὲς, ὅμοια, καὶ πιὸ πολὺ ἀκόμα πιστὲς, ποῦ νὰ μᾶς προξενήσουν συγκίνησιν ἄλλου εἴδους. Καὶ πολὺ περίεργος θὰ μᾶς φαίνονταν ὁ κριτὴς ἐκεῖνος, ποῦ θὰ τὸν ἀκούγαμε νὰ μιλήσῃ ἔτσι :—Τί ἀσκημάνθρωπος ὁ Ἄλφα ! Σκιάχτρο μοναχό. Πῶς τὸν ὑποφέρ' ἡ γυναῖκα του !—Ποῦ τὸν εἴδατε ;—Α ! δὲν τὸν ξέρω. Βλέπω κάθε μέρα τὴν εἰκόνα του 'ς τὸν «Παλιάνθρωπο» !

Ὁ λόγος δὲν εἶν' ἐδῶ γιὰ τὴν ἱκανότητα τοῦ λογοτέχνη ποῦ ξέρει νὰ λαμπρύνῃ μὲ ἀσυνείθιστη νεότητα καὶ τὴν πιὸ συνειθισμένη λέξη, τὴν ἱκανότητα ποῦ τὴν παρομοιάζει ὁ ἀρχαῖος τεχνογράφος μὲ τὴ μεταμορφωτικὴ δύναμη τῆς Ὁμηρικῆς Ἀθηνᾶς. Ὁ λόγος εἶναι γιὰ τὰ νοήματα ποῦ κρατεῖ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ὄνομα, βγαλμένα' ἀπὸ τὴν ἱστορία του, παρατηρημένα' ἀπὸ τὴ χρήση του τὴν καθημερινὴ 'ς τὴν ὁμιλία καὶ 'ς τὴ γραφὴ, ἔξω ἀπὸ κάθε φιλολογικὴν ὁμορφιά.

Κάθε λέξη, ἔτσι ὅταν στέκεται 'ς τὸν ἀέρα, χωριστὰ ἀπὸ τὴν ὅλη φράση ποῦ τὴν τονίζει καὶ τὴν χρωματίζει, πάντα δὲν παρουσιάζει μιὰ χτυπητὴ ξεχωρισμένη σημασία· εἶναι σὰν κάποιες εἰκόνες, παιγνίδια τοῦ ματιοῦ· ἀπὸ ταύτην ἢ ἐκείνη τὴ θέση ποῦ θὰ τὴ κοιτάξῃς σοῦ δείχνουν τούτην ἢ ἐκείνη τὴν ὄψη, διαφορετική. Ὅσο πλέον μακροχρόνια ἡ ζωή τους, τόσο πιὸ γιομάτες ἀπὸ χρωματισμοὺς, τόσο ποικιλοπρόσωπα' ἡ ἱστορία των. Τὸ πολυσήμαντο τῶν λέξεων πρῶτα πρῶτα εἶ γλωσσολόγοι μᾶς καπανοῦν. Τὸ πολυσήμαντον ὄχι μὲ τὴν ἀράδα, σύμφωνα μὲ τὴ μίαν ἢ μὲ τὴν ἄλλην ἱστορικὴν ἐποχὴ, πρῶτα τοῦτο καὶ ὕστερα ἐκεῖνο τὸ νόημα, ἀλλὰ τὸ πολυσήμαντον ποῦ συνυπάρχει.

«Ἑκάστη λέξις — κάποιος γλωσσολόγος μᾶς τὸ γράφει — ἔχει συνήθως καὶ φυσικῶς πλείονας σημασίας καὶ χρήσεις, αἵτινες πολλάκις εἶνε τὰ μάλιστα διάφοροι ἀλλήλων . . . Ἑκάστη ἄρα λέξις εἶναι οἱονεὶ μία τις γραμμὴ ἐπὶ σκιαγραφήματος, καὶ ἵνα τις ἀνεύρῃ καὶ ἀναγνωρίσῃ ὀρθῶς τὴν σημασίαν αὐτῆς, ἀνάγκη νὰ ἔχῃ πρὸ αὐτοῦ τὸ ὅλον». «Σὲ κάθε γλῶσσα, λέει ἄλλος, ὑπάρχουν λόγοι ποῦ σωστὰ γιὰ ὅλους δὲν ἐκφράζουν τὴν ἴδιαν ἰδέα, ποῦ σὲ ὅλους δὲ φέρνουν τὴν ἴδιαν εἰκόνα. Γύρω 'ς τὴν καθολικὴν εἰκόνα ποῦ ξυπνᾷ τὸ δεῖνα ὄνομα συνυπάρχουν μερικώτερες εἰκόνες, καὶ αὐτὲς χρωματίζουν τὴν πρώτη ἐκείνη μὲ τὰ δικά τους χρώματα, καὶ τὰ χρώματ' αὐτὰ ἀλλάζουν, σύμφωνα μὲ τὴν ψυχολογικὴ καὶ μὲ τὴν κοινωνικὴ κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου, ποῦ μεταχειρίζεται τὴ λέξη».

Ἀκόμη καὶ τὰ ὀνόματα Ἕλλην, Ἕλληνες, ἑλληνικὰ πράγματα κ.τ.λ. κάθε ποῦ παρουσιάζονται 'ς τὴ ζωή, ὁπωσδήποτε βαλμένα, μὲ ὅλο τους τὸν κλασικὸ φωτοστέφανο, χρησιμοποιοῦνται κ' ἐκεῖνα, κατὰ τὴν περίσταση, εἰρωνικώτατα καὶ καταφρονητικώτατα. Ὅμως γιὰ τοῦτο κανενὸς δὲν πέρασεν ἀπὸ τὸ νοῦ νὰ τὰ στείλῃ 'ς τὸ λοιμοκαθαρτήριο. Πολὺ περισσότερο τὰ δημοτικὰ ὀνόματα, ποῦ γοργὰ καὶ ἀσυνείδητα κυκλοφοροῦνε 'ς τὰ χείλη μας, θαρρεῖς πῶς πῆραν κάτι ἀπὸ τὸν Πρωτέα. Ἄκουα τελευταῖα κάποιον. Δὲν ἤβρεν ἄλλο λόγο γιὰ νὰ πλέξῃ τὸν ἔπαινο ἑνὸς πολιτικοῦ ποῦ θαυμάζει : «Αὐτὸς εἶναι Μωραΐτης !» ἔκραζεν ἐπιδεικτικώτατα. Πόσες φορὲς ἄκουσα τὴν ἴδια λέξη Μωραΐτης νὰ προφέρεται γιὰ ν' ἀφήσῃ βαρὺ σημάδι ὑποψίας ἐναντίον ἑνὸς ἀνθρώπου !

Ὁ λαϊκώτατος λόγος : «Ὁ Θεὸς δὲν εἶνε Ἀρβανίτης !» Τὸ νόημα τοῦ σκληροῦ καὶ τοῦ ἀδίκου ποῦ κρατεῖ αὐτοῦ πέρα ἡ λέξη Ἀρβανίτης θὰ εἴπῃ πῶς ἔσβυσε ἢ πῶς παραμέρισε τὴν ἄλλη σημασία τοῦ ὀνόματος : «Βαράει μέσα μου Καραϊσκάκη !» Τὸ ταπεινὸ τοῦ νοήματος μέσα εἰς τὴν παροιμιακὴν αὐτὴ φράση δὲν ἐπῆρε τίποτε ἀπὸ τὴ λάμψη καὶ ἀπὸ τὴ δόξα τοῦ ὀνόματος, κάθε φορὰ ποῦ τὸ ἀναφέρει ὁ ἱστορικὸς, ὁ ποιητὴς, ὅλοι ἐμεῖς. Μὲ τὴν ἴδια σφραγίδα κλέφτης σημαδεύεται ὡς ἐγκληματίας γιὰ τὸ κάτεργον ὁ ἕνας, καὶ ὡς ἐθνικὸς ἥρωας ὁ ἄλλος. Μάλιστα τοῦ Ζαλοκώστα ἡ καθαρόγλωσση εὐσυνειδησία ἐξευγένισε τοὺς τυραννομάχους κλέφτες, καὶ τοὺς ἔκαμε κλέπτας, χωρὶς νὰ χάσουν τίποτε ἀπὸ τὴν τιμητικὴ σημασία τους οἱ τυραννομάχοι, καὶ οὔτ' ἕνα φυλλαράκι ἀπὸ τὴ δάφνη ποῦ ἀξιώθηκεν ὁ ποιητὴς τῶν «Ἀρματωλῶν καὶ Κλεπτῶν».

Ἔβραῖος ὅταν λέμε, πόσα δὲ μπορεῖ, κατὰ τὴν περίσταση, νὰ ἐννοοῦμεν· ἀπὸ τὸν αἰσχρότατον τοκογλύφον, ὡς τὸν ὑψηλότατο προφήτη. Πειράζεται ἡ ἐθνική μας φιλοτιμία ὅταν ἀκοῦμε γιὰ τὴν κακὴ σημασία ποῦ μᾶς ἔδωκαν οἱ Γάλλοι 'ς τὴ λέξη Grec. Τὸ κακὸ εἶναι ἀγιάτρευτο· μπῆκε 'ς τὸ αἷμα τῆς γαλλικῆς γλώσσας. Ὁ μεγαλύτερος ποιητὴς τῆς Γαλλίας, ὁ Οὐγκὼ, μεταχειρίζεται τὴ λέξη καὶ 'ς τὸ πλέον ἡρωϊκὸ καὶ 'ς τὸ πλέον ἀτιμωτικό της νόημα· χαιρετᾶσι μ' ἐκείνη τὸ Μαρκο Μπότσαρη καὶ τὸν Κανάρη 'ς τ' «Ἀνατολικά» του· 'ς τὰ «Châtiments» ὕστερα μαστιγώνει μ' ἐκεῖνο κάποια ἄτιμα, καθὼς θέλῃ νὰ παραστήσῃ, ὄργανα, τοῦ τρίτου Βοναπάρτη. Τὸ πρᾶγμα μπορεῖ νὰ μᾶς θυμώνῃ· δὲν πρέπει νὰ μᾶς ξαφνίζῃ· Δὲν ἔχασε τίποτε ἀπὸ τὴ λάμψη της ἡ λέξη Grec ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ὁ Περικλῆς, ὁ Κανάρης, ἀλλὰ καὶ κάθε ἀλιτήριος.

Ὅμοια λογικὴν ἀκολουθοῦμε καὶ 'ς τὸ μεταχείρισμα τῶν ὅρων **Ρωμιὸς** καὶ **Ρωμιοσύνη**. Ἡ μόνη διαφορὰ εἶναι πῶς καὶ τὰ δυο αὐτὰ λόγια, ἐπειδὴ δὲ μᾶς ἔρχονται ἴσια ὁλόϊσα, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Περικλῆ, παραμερίστηκαν ἀγάλια-ἀγάλια ἀπὸ τὴν ἐπίσημη γλῶσσα, καθὼς ὅλα τὰ λόγια τὰ δυσκολομέτρητα τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀλήθειας. Ἕλληνες, γιὰ νὰ ρίχνουμε σταχτὴ 'στὰ μάτια τοῦ κόσμου· πραγματικὰ Ρωμιοί. Τὸ ὄνομα κάθε ἄλλο εἶναι παρὰ γιὰ ντροπή, Ἂν δὲν τὸ περιζώνῃ ἀγρίλιας στεφάνι ἀπὸ τὴν Ὀλυμπία, τὸ ἀνυψώνει στέμμα ἀκάνθινο μαρτυρικὸ καὶ θυμάρι μοσκοβολᾷ καὶ μακρούτη. Δείχνει ἴσα ἴσα τὴ ζωὴ καὶ τὴν πραγματικότητα τοῦ ὀνόματος τὸ ὅτι αὐτὸ μᾶς ἦρθε πρόχειρα 'στὴν πιὸ εἰλικρινῆ μας καὶ 'στὴν πιὸ φωτεινὴ μας ψυχικὴ κατάσταση—'στὴ συνείδηση τοῦ ξεπεσμοῦ μας—γιὰ νὰ διαλαλήσωμε τὸν ξεπεσμὸν αὐτὸν, πιὸ πολὺ ἀπὸ τὸ γιορτιάτικο καὶ ἀπὸ τὸ δυσκίνητον ὄνομα Ἕλλην, ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸ ὄνομα Ἕλληνας, ποῦ εἶνε κάπως πλέον δυσκολορρίζωτον ἀπὸ τὸ Ρωμιὸς, καὶ κρατοῦσεν ὡς τὰ χτὲς ἀκόμη τὴν ἀρχαίαν εἰδωλολατρικὴν σημασίαν, (Ἡ μάννα τ' ἦταν Χριστιανὴ κι' ὁ κύρης τ' ἦταν Ἕλλη(ν), λέει ὁ Κυπριώτης ποιητὴς), καὶ σημαίνει κι' ὡς τὴν ὥρ' ἀκόμα, γιὰ τὸν πολὺ λαὸ, τὸν ἀντρειωμένο, τὸ γίγαντα. (Πολίτης. Νεοελ. Μυθολογία). Κ' ἔτσι, σὲ νέο μαρτύρεμα, ὁ ρωμιὸς φορτώθηκε 'στὴ ράχη του τὶς ξένες ἁμαρτίες τῶν συνταγματικῶν Ἑλλήνων.

Κ' ἔτσι ἔγεινεν ὁ ἐξευτελισμένος ρωμιὸς τῶν φωνακλάδων, τῶν καφενείων, ὁ φασουλῆς ρωμιὸς τῶν σατυρογράφων, ὁ ἀσυνείδητος ρωμιὸς μέσα 'στὸ ψευτοβασίλειο ποῦ Ρωμαΐτικο τὸ λένε· ὁ ρωμιὸς ποῦ κράζει κυνικὰ κάθε ὥρα καὶ στιγμὴ : «Ἐγὼ θὰ διορθώσω τὸ ρωμαΐικο ;» Ὅμως, καὶ μ' ἐκεῖνα ὅλα, ἀκόμα ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ὁ περήφανος καὶ ὁ μονάδικος, ποῦ δὲν ἀλλάζει τὸ γένος του μὲ ὅλα τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς δύσης τὰ πριγγιπάτα καὶ ποῦ τὸ ὄνομά του τὸ περιβάλλεται ὡς ἱμάτιον δόξης καὶ ποῦ μιλεῖ γιὰ τὴν καταγωγή του μὲ τὴν ἴδιαν ἀριστοκρατικὴν ἀκαταδεξιὰ τοῦ Βλαχάβα 'στὸ δημοτικὸ τραγοῦδι : «Ρωμιὸς ἐγὼ γεννήθηκα, ρωμιὸς θὲ νὰ πεθάνω!» Καὶ ποῦ ξεχύνεται σὲ λόγια σημαντικὰ τῆς αὐτολατρείας του : «Μίλα ρωμαΐικα !» Καὶ δὲν ἀνεβρύζει ἡ περηφάνια του ἀπὸ πηγὴ μιᾶς ἀχαλίνωτης φαντασίας τόσον, ὅσον ἀπὸ τὴν ἱστορία του τὴ δοξασμένη, χτεσινὴ ἀκόμα καὶ σπαρταριστὴ, τὴν ἱστορία τῆς φωτεινόμαυρης σκλαβιᾶς του.

Βαφτιστικὸς τοῦ κλασικοῦ Ρωμαίου τῆς Ρώμης, ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὡς τὸν καιρὸ τοῦ Ρήγα τοῦ Βελεστινλῆ, ὁ ἴδιος ἔμεινε, ξεχωρισμένος, ὁ ἴδιος πάντα, μέσα ἀπὸ τὸ βανεικό του ὄνομα, ποῦ τῶκαμε δικό του, ὁ ρωμαῖος τῆς Πόλις, ὁ ρωμιὸς ὁ ραγιᾶς, ὁ ρωμιὸς ὁ ἀδούλωτος, ὁ ρωμιὸς ὁ Ἕλλην. Κηρύττουν τὴν ὁρμὴ καὶ ζωγραφίζουν τὴν ψυχὴ τοῦ ρωμιοῦ τραγουδιστάδες καὶ πεζογράφοι τοῦ τουρκοπατημένου γένους, χαρακτηριστικώτατα : Ἀπὸ τὰ μεσαιωνικὰ τραγούδια τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν ποῦ κράζουν :

Δράκοι καὶ δρακοντόπουλα, ρωμαΐικα [παλληκάρια
ὡς τὸ θούριο τοῦ Ρήγα ποῦ βροντολαλεῖ :
Βουλγάροι κι Ἀρβανίτες καὶ Σέρβοι καὶ Ρωμιοί,
Γιὰ τὴν ἐλευθερία νὰ ζώσουμε σπαθί !

Παντοῦ ὁ ρωμιὸς παρουσιάζεται σφαχνάρι ἢ μαχελλάρης : «Καὶ τότε οἱ Τοῦρκοι ἔδραμαν εἰς τὸ φουσάτον τῶν Ρωμαίων καὶ ἔκοψαν πολλοὺς» γράφει τὸ 1681 ὁ ἐπίσκοπος τῆς Μονεμβασίας Δωρόθεος.

Καὶ τοὺς Ρωμαίους θέλ' ἰδῇ πῶς εἶναι [παλληκάρια,
Σαΐτες, βόλια, δὲν ψηφοῦν, λουμπάρδες καὶ [κοντάρια,

κράζει ὁ ραψῳδὸς τῶν Κρητικῶν πολέμων Μπουνιαλῆς, καὶ χίλιες φορὲς γεμίζει τὸ στίχο του πολεμιστὴς τουρκομάχος ἢ φραγκομάχος, ὁ Κρητικὸς, ὡς ρωμαῖος ἢ ὡς ρωμιὸς ἀξεχώριστα, κατὰ τὴν ἀνάγκη τοῦ ρυθμοῦ. Ὁ ἡρωικὸς Δασκαλογιάννης

Μὲ τὴν καρδιά του ἤθελε τὴν Κρήτη Ρω- [μιοσύνη.

Καὶ φοβερίζει ὁ ἴδιος :

Οὐλ' οἱ Ρωμιοὶ θὰ σηκωθοῦν καὶ τὴν [Τουρκιὰ θὰ φᾶνε !

Καὶ οἱ γυναῖκες δὲν πηγαίνουν πίσω :

Τοῦρκος ἀγάπησε μιὰ Ρωμιοποῦλα
— Πάρτον, παιδί μου, κι' ὄμορφος εἶναι.
— Δὲν τόνε θέλω, καὶ Τοῦρκος εἶναι !

Ὁ Λάμπρος Κατσώνης 'ς τὴν περίφημη προκήρυξή του τοῦ 1792 ὀνομάζει τὸ στρατεύμα του «ἑξάκουστον ἀριθμὸν ρωμαΐων στρατιωτῶν ὁποῦ παριστῶσι τὸ ἑλληνικὸν γένος...»

«Καὶ ἦλθαν ὅλοι οἱ Τοῦρκοι καὶ Ρωμαῖοι οἱ σημαντικοὶ καὶ ὁμίλησαν 'ς τὴ Ζάκυνθο» ἀναφέρει 'ς τὴ Διήγηση τῶν συμβάντων τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ὁ Κολοκοτρώνης.

Ὅταν ἐσκοτώθηκεν ὁ Μάρκο Μπότσαρης

Ὅσοι ρωμιοὶ κι ἀν τάκουσαν κι ὅσοι τ [ἀφογκραστῆκαν.
Ὅλοι 'ς τὰ μαῦρα μπήκανε, τὰ μελανὰ φο- [ρέσαν

θρηνεῖ ὁ λαϊκὸς τραγουδιστής.

Καὶ ἀφοῦ ἡ Ἱστορία τοῦ κ. Ἐφταλιώτη δὲν εἶναι γιὰ τὸν Ἕλληνα τοῦ Περικλῆ, μήτε γιὰ τὸν Ἕλληνα τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὁ εὐσυνείδητος ἱστοριοπλέχτης δὲν μποροῦσε παρὰ γιὰ τὸ Ρωμιὸ καὶ γιὰ τὴ Ρωμιοσύνη νὰ μιλήσῃ, ποῦ δὲν εἶναι καὶ τὰ δύο παρὰ τὰ νέα ὀνόματα τοῦ Ἕλληνος καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τοῦτο γιὰ τὴν ἱστορικὴν ἀκριβολογίαν· ἔμως κάποιο ἀγνότερο καὶ πιὸ βαθὺ αἴσθημα γλωσσικὸ δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ βρῇ ἀκόμα 'ς τὴ λέξη Ρωμιοσύνη κάτι τι ποιητικὰ καὶ μουσικὰ χρωματισμένο, κάτι τι φτερωτὸ, λεβέντικο γιὰ μᾶς καὶ ἀνάλαφρο ποῦ νομίζω πῶς δὲν τὄχει ὁ Ἑλληνισμὸς, μὲ ὅλη τὴ βαρειά του ἀσάλευτη μεγαλοπρέπεια.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

(1) «Ἀκρόπολις» τῆς 5 Αὐγούστου 1901.